

ЗАПЕРЕЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Значення заперечення здебільшого умовно зводять до функції логічного оператора *хибно що р*. Однак природні мови мають необмежений потенціал щодо можливостей реалізації його значення. При класифікації засобів вираження заперечення розрізняють *експліцитні* – спеціалізовані для актуалізації заперечення морфо-синтаксичні елементи та *імпліцитні* – неспеціалізовані інтра- та екстралінгвальні засоби, що реалізують заперечення опосередковано – пресупозитивно або за допомогою конвенціональних імплікатур. Особливої уваги заслуговує пласт фразеологічної лексики, який містить заперечення експліцитно або імпліцитно і реалізує заперечне значення комплексно, як одне ціле.

Не зупиняючись спеціально на питаннях класифікації фразеологізмів, структурно-семантичних особливостях їх угруповань, чому присвячено достатньо досліджень у зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці [напр., 3; 4; 7; 8; 10; 11; 12; 13; 15; 18], розглянемо специфічні ознаки заперечних фразеологізмів та форми реалізації ними заперечення.

Фразеологізмами вважатимемо стійкі словосполучення, відтворювані у вигляді фіксованих конструкцій, з різним ступенем ідіоматизації, значення яких не співпадає із сумою значень лексичних одиниць, що входять до їх складу.

Найпродуктивнішим морфологічним засобом вираження заперечення у фразеологізмах є частка (пор. у прислів'ях укр., рос. *не*, пол. *nie*, нім. *nicht*, англ. *not*, фр. *ne pas*, ісп. *no*):

- (1) укр. *Не все те золото, що блищить.*
- рос. *Не все то золото, что блестит.*
- пол. *Nie wszystko złoto, co się świeci.*

нім. *Es ist nicht alles Gold, was glänzt.*

англ. *Not all is gold that glitters.*

фр. *Tout ce qui brille n'est pas or.*

(2) укр. *Не такий страшний чорт, як його малюють.*

рос. *Не так страшен черт, как его малюют.*

нім. *Der Teufel ist nicht so schwarz, wie man ihn malt.*

англ. *The devil is not so black as he is painted.*

фр. *Le diable n'est pas si noir qu'on le fait.*

ісп. *No es tan fiero el leon como lo pintan.*

Марковані запереченням займенники (укр. *жоден, ніхто*, рос. *никто*, пол. *nikt*, нім. *kein, niemand* англ. *no*, фр. *personne*, ісп. *nadie* та ін.) також широко використовуються у заперечних фразеологізмах:

(3) укр. *Ніхто не живе для себе.*

рос. *Niemand lebt für sich allein.*

пол. *Nikt nie żyje dla siebie.*

фр. *Personne ne vit pour soi-même*

ісп. *Nadie vive sólo para sí mismo.*

Рідше трапляються заперечні прислівники (нім. *niemals, nie* англ. *never*, фр. *jamais*, ісп. *nunca*, укр. *ніколи*, рос. *никогда* та ін.):

(4) укр. *Ніколи не втрачай надії.*

ісп. *Nunca pierdas la esperanza.*

укр. *Краще пізно, ніж ніколи.*

англ. *Better late than never.*

фр. *Mieux vaut tard que jamais*

Інші експоненти заперечення, зокрема сполучники, теж формують низку фразеологізмів :

(5) укр. *Ні риба, ні м'ясо.*

нім. *Weder Fisch noch Fleisch.*

англ. *Neither fish nor flesh.*

фр. *Ni chair ni poisson. Il n'est bon ni à rôtir, ni à bouillir.*

ісп. *Ni carne ni pescado.*

Звичайно, такі міжмовні паралелі, як у наведених прикладах (1)–(5), можна спотерігати не завжди. Аналогії простежуються передусім у запозичених з латинської мови і асимільованих в національних мовах заперечних прислів'ях та приказках.

Заслуговує на увагу аналіз співвідношення між експліцитними та імпліцитними засобами реалізації заперечних фразеологізмів в окремих мовах. У німецькій мові, зокрема, в побудові фразеологізмів з експліцитним запереченням задіяні майже всі можливі засоби вираження заперечення¹:

частка *nicht*

(6) *Nicht mit rechten Dingen zugehen* (auf unrechte, unredliche Weise gemacht werden).

'Тут нечистий рук доклав'.

Die Hand vor Augen nicht sehen (wegen völliger Finsternis gar nichts sehen).

'Темно, хоч в око стрель'.

займенники *kein, nichts*

(7) *Kein Auge für j-n haben* (j-n nicht beachten).

'Не помічати когось'.

Sich kein Bein ausreißen (sich nicht anstrengen, sich nicht beeilen).

'Не старатися'.

прислівники *niemals (nie), nimmer, nirgends*

(8) *Nie und nimmer = nun und nimmer* (niemals, unter gar keinen Umständen).

'Ніколи і ні за яких обставин'.

Überall und nirgends sein (nie an einem Ort, ein unsteter Mensch sein).

'Кому-н. не сидиться на одному місці'.

сполучники *weder ... noch (nicht ... noch)*

¹ Аналіз здійснено на матеріалі 450 німецьких заперечних фразеологізмів, зібраних методом суцільної вибірки зі словників В. Фрідеріха [16], В. Гаврись, О. Пророченко [3].

(9) *Weder Fisch noch Fleisch sein* (nicht zu bestimmen sein, nichts Richtiges sein).

‘Ні риба, ні м’ясо’.

Nicht auch noch ein wissen (überhaupt nicht wissen, was man tun soll). *‘Не знати, що робити’.*

За своєю структурою фразеологізми з експліцитним запереченням у більшості випадків – дієслівні словосполучення у різних варіантах:

Nicht/kein + Substantiv + Verb

(10) *Nicht den Dreh kriegen* (etw. einfach nicht fertigbringen).

‘Не мати сил’.

Sich kein Bein ausreißen (sich nicht anstrengen, sich nicht beeilen).

‘Не старатися’.

Nicht + Präpositionalgruppe + Verb

(11) *Nicht vom Fleck kommen* (nicht vorwärtskommen, nicht weitergehen).

‘Тупцювати на місці’.

Auf diesem Ohr nicht hören (von dieser Sache nicht wissen wollen).

‘Хто-н. і чути не хоче про це’.

Nicht/kein + Substantiv + Präpositionalgruppe + Verb

(12) *Sich nicht die Butter vom Brot nehmen lassen* (sich nicht gefallen lassen).

‘Хто-н. не дасть собі в кашу наплювати’.

Keinen Fuß über j-s Schwelle setzen (j-s Haus nicht mehr betreten).

‘Не переступити порога чийого-н. дому’.

(Pronomen) + Nicht + Adjektiv + Verb

(13) *J-m nicht grün sein* (j-n nicht leiden können).

‘Недоброзичливо ставитися до кого-н.’.

Nicht dicht sein (nicht recht bei Verstand sein).

‘Бути несповна розуму’.

Kein + Substantiv mit Adjektiv + Verb (+ Präp)

(14) *Kein gutes Haar an j-m lassen* (j-n schärfstens kritisieren).

‘Нещадно розкритикувати кого-н., що-н.’

Substantiv + nicht/kein + Adverb + Verb

(15) *Den Rachen nicht voll genug kriegen* (ganz unersättlich sein).

‘Кому-н. усе мало’.

Keinen Schuß Pulver wert sein (völlig werlos, unbrauchbar sein).

‘Ламаного гроша не бути вартим’.

Nicht/nichts + Infinitiv mit zu + Verb

(16) *Nichts zu beißen haben* (nichts zu essen haben).

‘Покласти зуби на полицю’.

Іменникові та, рідше, прикметникові, фразеологізми з експліцитним запереченням також виявляють різноманітні структурні варіанти:

(Präp) + Kein/nicht + Nom

(17) *Keine Menschenseele* (kein Mensch, niemand).

‘Жодна жива душа’.

Nicht die Bohne! (durchaus nicht, keineswegs).

‘Анітрохи’.

Nicht + Nom + Nom

(18) *Nicht der Schatten eines Beweises* (nicht der geringste Anhaltspunkt für einen Beweis).

‘Ні тіні, ні крихти підозри’.

Крім фразеологічних словосполучень, заперечення можуть виражати фразеологізми у формі речень:

розповідних

(19) *Ich kann doch nicht hexen* (Ich kann doch nicht Unmögliches tun)

‘Я ж не чаклун’.

Das fällt mir nicht im Schlaf ein (Ich denke nicht daran).

‘І гадки не маю!’.

питальних

(20) *Du verstehst wohl nicht mehr Deutsch?* (Du willst wohl nicht hören?).

‘Ти що, не розумієш простої мови’.

Sitzt du eigentlich auf den Ohren? (Du willst wohl nicht hören?).

‘Бути глухуватим, недочувати’.

ОКЛИЧНИХ

(21) *Mach nicht so ‘ne Schau!* (Gib nicht so an!).

‘Не вихваляйся’.

Mach keinen langen Senf! (Sage nicht so viele Dinge).

‘Тягти сірка за хвіст’.

Поряд із фразеологічними зворотами, що містять експліцитне заперечення, продуктивними є фразеологізми, в яких заперечення не має спеціального вираження, виступаючи компонентом значення слова (*відмовитися = не погодитися*) чи цілого речення (*Много ты понимаешь = Ты не понимаешь; Much you know about it = You don't know about it* [6: 355]. Особливість імпліцитного заперечення, як і кожної імпліцитної категорії, полягає в асиметрії між планом змісту та планом вираження, а також у невираженні значень формально-граматичними показниками [9: 92]. За рахунок імпліцитності мовним одиницям надається додаткова глибина і різноплановість [5].

У німецькій мові таке заперечення може реалізуватися як

складова лексичного значення елемента фразеологізма:

(22) *Im Adamkostüm sein* (= unbekleidet sein).

‘У вбранні Адама, голяка’.

Leer ausgehen (nichts bekommen).

‘Піти, піймавши облизня’.

завдяки переносу значення

(23) *Ein Brett vor den Augen haben* (etwas Deutliches nicht sehen).

‘Нічого не бачити, не помічати’.

Knöpfe in den Ohren haben (etwas Deutliches nicht hören).

‘Нічого не чути’.

шляхом порівняння

(24) *Von etwas reden wie ein Blinder von der Farbe* (von etwas reden, ohne etwas davon zu verstehen).

‘Говорити про що-н., чого зовсім не знаєш’.

Von etwas soviel verstehen wie der Hahn vom Eierlegen (von etwas gar nichts verstehen).

‘Знатися на чому-н., як свиня на перці’.

Щодо структури, фразеологізми з імпліцитним запереченням можуть бути репрезентовані дієслівними словосполученнями

Substantiv + Verb

(25) *Däumchen drehen* (nichts tun).

‘Сидіти, склавши руки’.

Den Hahn zudrehen (kein Geld mehr geben).

‘Не мати більше грошей’.

Substantiv + Substantiv + Verb

(26) *Dem lieben Gott die Zeit stehlen* (nichts tun).

‘Ледарювати, бити байдики’.

Den lieben Gott einen guten Mann sein lassen (sich nicht um die Zukunft kümmern).

‘Жити безтурботно’.

Substantiv mit Adjektiv + Verb

(27) *Den (letzten) Nerv haben* (unverschämt, rücksichtslos sein).

‘Бути безсоромним, нахабним, зухвалим’.

Taube Ohren haben (nicht hören wollen).

‘Не хотіти слухати’.

Präpositionalgruppe + Verb

(28) *Auf den Ohren sitzen* (nicht hören (wollen)).

‘Недочувати’.

In die Röhre gucken (nichts haben).

‘*Лишиться ні з чим, піймати облизня*’.

Präpositionalgruppe mit Adjektiv + Verb

(29) *Auf schwachen Füßen stehen* (nicht sicher sein, nicht fest begründet sein).

‘*Стояти на хиткому ґрунті*’.

Mit offenen Augen schlafen (nicht aufpassen, nicht zuhören).

‘*Спати з розплющеними очима*’.

Substantiv + Präpositionalgruppe + Verb

(30) *Den Henker nach etwas fragen* (niemanden nach etwas fragen).

‘*Кому-н. начхати на що-н.*’.

Knöpfe auf den Augen haben (etw. offensichtliches nicht sehen).

‘*Нічого не бачити, не помічати*’.

Adverb + Verb

(31) *Leer ausgehen* (nichts bekommen).

‘*Піти, піймавши облизня*’.

Імпліцитно-заперечні фразеологізми також можуть мати форму самостійних речень:

розповідних

(32) *Ich verstehe nur Bahnhof* (Ich verstehe überhaupt nichts).

‘*Я нічого не розумію*’.

Das wissen die Götter (Das weiß ich nicht, das weiß niemand).

‘*Цього ніхто не знає*’.

питальних

(33) *Du kommst wohl aus dem Mustopf?* (Du weißt wohl von gar nichts?).

‘*Ти що, з неба впав?*’.

Das ist doch ein Witz? (Das kann doch nicht wahr sein).

‘*Це неправда*’.

підрядних реченнях часу

(34) *Eher geht ein Kamel durchs Nadelöhr als ...* (Das wird bestimmt nie

geschehen).

‘Скоріше верблюду пролізе крізь вушко голки, ніж...’.

Wenn Ostern und Pfingsten zusammenfallen (Nie).

‘Коли дві неділі разом зійдуться; як рак свисне’.

Семантично, заперечні фразеологізми, подібно до інших, можна характеризувати щодо ступеня їхньої вмотивованості. Найпоширенішою в цьому плані є семантична класифікація В. В. Виноградова [2], який розмежовує *фразеологічні зрощення*, які функціонують як невмотивовані одиниці, *фразеологічні єдності* з частковою мотивацією, та *фразеологічні сполучення*, компоненти яких характеризуються вільним та, паралельно, зв'язаним значенням. Подібний поділ на повністю вмотивовані, частково, та невмотивовані фразеологізми пропонує В. Фляйшер [15: 33]. Г. Бургер додає до трьох зазначених, групу метафорично вмотивованих фразеологізмів [10: 28]. Скористаємося класифікацією В. Фляйшера для аналізу фразеологізмів із експліцитним та імпліцитним запереченням.

І експліцитні, і імпліцитні фразеологізми, виявляють різні ступені ідіоматизації. Очевидно, що немає прямого взаємозв'язку між присутністю у фразеологічному звороті експліцитного засобу вираження заперечення та його повною або частковою вмотивованістю чи ступенем десемантизації.

Експліцитно-заперечні фразеологізми можуть бути

ВМОТИВОВАНИМИ:

(35) *Seinen Augen nicht trauen* (etw. nicht glauben können).

‘Не вірити своїм очам’.

Die ganze Nacht kein Auge zutun (überhaupt nicht schlafen können).

‘Цілу ніч не зімкнути очей’.

ЧАСТКОВО ВМОТИВОВАНИМИ:

(36) *In der Luft schweben* (keine feste Grundlage haben).

‘Висіти в повітрі’.

J-m nicht über den Weg trauen (j-m gar nicht vertrauen).

‘Ні в чому не довіряти кому-н.’

НЕВМОТИВОВАНИМИ:

(37) *J-m nicht grün sein* (j-n nicht leiden können).

‘Недоброзичливо ставитися до кого-н.’

Nichts gleichsehen (nicht gut aussehen).

‘Погано виглядати’.

За ступенем вмотивованості імпліцитно-заперечних фразеологізмів можна виокремити:

ВМОТИВОВАНІ:

(38) *Sich in Luft auflösen* (nicht verwirklicht werden).

‘Не здійснитися’.

Im Adamkostüm sein (unbekleidet sein).

‘У вбранні Адама, голяка’.

ЧАСТКОВО ВМОТИВОВАНІ:

(39) *Den Beutel festhalten* (kein Geld ausgeben).

‘Скупитися, скнарити’.

Mit Gold nicht zu bezahlen sein (kostbar sein).

‘Кому-н., чому-н. ціни не скласти’.

НЕВМОТИВОВАНІ:

(40) *Ich verstehe nur Bahnhof* (Ich verstehe überhaupt nichts).

‘Я нічого не розумію’.

J-n im Magen haben (j-n nicht leiden können).

‘Не терпіти, не зносити кого-н.’

Граматичний статус фразеологізмів як лексичних одиниць, що виявляють специфічні ознаки формальної реалізації, але, незважаючи на це, залишаються одиницями лексикону, зумовлює ту обставину, що фразеологізмам у цілому і заперечним зокрема, притаманні ті ж ознаки, які характерні для неідіоматичних лексем. Тому зрозумілою і очікуваною є здатність заперечних фразеологізмів реалізувати заперечення подібно до інших лексичних одиниць. При цьому вони

можуть повторювати їх типологічні ознаки, або виявляти індивідуальні риси, зумовлені особливостями побудови фразеологічної конструкції.

Логічно було б припустити, що заперечної форми може набути будь-який фразеологізм. Такої думки дотримується, наприклад, Фікс [14]. Відмінності ж можуть проявлятися у засобах реалізації заперечення [19: 302]. Перевіримо обидві тези.

На перший погляд, фразеологізми дійсно паралельно вживаються в афірмативному та заперечному варіантах:

(41) *J-m (nicht) den Stuhl vor die Tür setzen* (j-n (nicht) entlassen).

‘(He) вигнати, (не) виставити за двері кого-н.’

J-m (k)einen Bären aufbinden (j-n (nicht) belügen).

‘(He) морочити голову’.

Однак детальний аналіз корпусу заперечних фразеологізмів засвідчив низку прикладів, які вживаються лише в заперечній формі – ствердні кореляти формують аграматичні структури:

(42) *Er hat den Pulver nicht erfunden* (Er ist nicht sehr klug).

**Er hat den Pulver erfunden.*

‘Він зірок з неба не знімає’.

**Він знімає зірки з неба.*

(43) *Er hat nicht alle Tassen im Schrank* (Er hat überspannte Ansichten).

‘Йому бракує клепки в голові’.

**Er hat alle Tassen im Schrank.*

(44) *Er hat nicht einen Funken Anstand* (Er ist sehr unanständig).

‘У нього немає анітрохи честі’.

**Er hat einen Funken Anstand.*

Що цікаво, зазначений феномен характерний і для низки афірмативних фразеологізмів, які не вживаються у відповідному заперечному контексті [15: 91]:

(45) *Das Gras wachsen hören* (das Neueste immer zuerst wissen).

‘На два аршини під землею бачити’.

**Das Gras nicht wachsen hören.*

Fix und fertig sein (völlig erschöpft sein).

‘Вибитися із сил, знесилитися’.

**Nicht fix und fertig sein.*

Можна провести паралелі щодо обмеженої комбінаторики певних фразеологізмів та заперечення з одного боку, і похідних із заперечними афіксами з іншого. Так, заперечні афікси не поєднуються з основами, які позначають максимальні величини, що пояснюється недоцільністю заперечення одиниць з доволі вузьким сигніфікативним потенціалом. Так само можна тлумачити й рестрикції заперечення щодо зазначеного класу фразеологізмів. Пояснення ж обмеження на афірмативний чи заперечний варіант конструкції слід шукати у полярному характері цих фразеологічних одиниць.

Явище негативної полярності характерне для цілої низки заперечних слів (займенників, прислівників, сполучників). Суть його полягає, як зазначалося, в тому, що певні лексичні одиниці потребують для своєї реалізації заперечного, або аналогічного до заперечного, контексту [20: 148]. Без такого контексту вони не здатні формувати відповідних граматичних конструкцій. Фразеологізми виявляють у цьому плані своєрідну поведінку. Вони можуть не реагувати на присутність заперечення, толеруючи і афірмативний, і заперечний варіанти фразеологічних конструкцій, або бути чутливими щодо присутності чи, навпаки, відсутності заперечення.

В окремих випадках, продиктованих бажанням автора досягти певного стилістичного ефекту, у фразеологізмах спеціально порушується норма вживання заперечення. Так, його інколи елімінують у фразеологічних зворотах із облігаторним заперечним контекстом (особливо в формі риторичного запитання [15: 92]):

(46) *Nat er damals etwa ein Blatt vor den Mund genommen?*

‘Чи він дійсно говорив тоді відверто’.

Sie glauben doch nicht etwa, der Peter hat das Pulver erfunden?

‘Сподіваюся, Ви не думаете, що Петро особливо розумний’.

Мовець очікує, безперечно, що до фонових знань слухача належить інформація про “справжнє” значення фразеологізма. Модифікуючи ж його, він досягає сильнішого емоційного навантаження поставленого запитання.

Аналізуючи заперечні фразеологізми на матеріалі російської мови, А. Н. Баранов та С. И. Юшманова поділяють їх на дві групи: сильні експліцитно-негативні і слабкі експліцитно-негативні фразеологізми [1: 48]. Перші, на думку авторів, допускають пропуск заперечення, другі – не толерують цього, але в окремих випадках, для досягнення певної комунікативної мети, наприклад, посилення емоційності повідомлення, така норма спеціально порушується. Так, фразеологізм *не лезть в карман за словом* вживається, зазвичай, з експліцитним запереченням:

(47) Удивил не Наздратенко, удивили задиристые столичные журналисты, обыкновенно не лезущие за словом в карман. (Моск. новости. 8 июля 1997, [цит. за 1: 48]).

При порушенні норми вживання заперечення у фразеологізмі досягається відповідний стилістичний ефект:

(48) *За словом лезут в карман. Для чего покупают российскую прессу* (Новая газета. 14 апреля 1997, [цит. за 1: 48]).

Аналогічні випадки аномального вживання заперечення можна простежити в афірмативних фразеологізмах, нормативне вживання яких не передбачає поєднання із запереченням:

(49) Чомусь, на жаль, Петро Миколайович зараз знову про це забув і знову (*не) вішає лапшу на вуха нашим шановним слухачам [23]

Однак у цілій низці контекстів ця рестрикція нейтралізується. Зокрема, це відбувається в:

імперативних контекстах:

(50) Знаєш що – ти мені тут лапшу на вуха не вішай. Я за це причандалля

півмаєтку віддав [22];

модальних конструкціях майбутнього часу:

(51) *Йому неможливо буде вішати лапу на вуха, як це робили Кучмі* [24];

питальних реченнях:

(52) *Ти впевнена, що вона не навішає тобі лапи?* [21].

Щодо форм реалізації фразеологізмів, то можна констатувати наступну тенденцію: що сильніший рівень ідіоматизації заперечного фразеологізму, то більша ймовірність використання в ньому частки *nicht*. І навпаки, що вільніший семантичний зв'язок у фразеологічній конструкції, тим частіше вживається *kein* (= *nicht ein*). Інша закономірність проявляється в тяжінні іменників із означеним артиклем, препозитивних груп, до заперечення в рамках фразеологізма за допомогою *nicht*, а іменників із неозначеним артиклем, або без артикля, – за допомогою *kein* [15: 90; 17; 19: 302]:

(53) *Nicht die Farbe wechseln* (sich einer anderen Ansicht anschließen, seiner Überzeugung untreu werden).

‘Не міняти переконань’.

Nicht über den Mund fahren (j-n auf ungehörige Weise beim Sprechen unterbrechen).

‘Не зупиняти, перебувати кого-н.’.

(54) *J-m keine schönen Augen machen* (mit j-m flirten).

‘Не загравати до кого-н.’.

Kein böses Blut machen (keine Zwietracht verursachen).

‘Не викликати незадоволення’.

Ця тенденція може порушуватися в окремих випадках, зумовлених, на нашу думку, специфічним розподілом комунікативної ваги складових частин фразеологізмів:

(55) *Nicht Gas geben* (den Gashebel nicht drücken).

‘Не давати газу’.

Nicht Farbe bekennen (sich nicht endlich entscheiden).

‘Не розкривати карт’.

Поряд з тим, деякі фразеологізми толерують обидва варіанти заперечних конструкцій – із *nicht* та *kein*:

(56) *Keinen (nicht) reinen Wein einschenken* (j-m (keine) Wahrheit über etwas Unangenehmes sagen).

‘Не сказати всієї правди’.

Kein (nicht) Oberwasser bekommen ((k)einen Vorteil bekommen).

‘Не взяти гору, не перемогти’.

Ще однією ознакою заперечних фразеологізмів, що єднає їх з іншою, неїдіоматичною лексикою, є здатність окремих заперечних фразеологічних одиниць нести афірмативний зміст, як це можна було простежити на матеріалі похідної лексики із заперечними афіксами:

(57) *Nicht von Pappe sein* (nicht schlecht, solide sein).

‘Не бути ликом шитим’.

Nicht von schlechten Eltern sein (von guter Qualität sein).

‘Бути з гарної сім’ї’.

Загальний афірмативний зміст цих заперечних конструкцій формується завдяки нейтралізації подвійного заперечення, одним з яких є експліцитний носій заперечення, іншим – заперечення, імпліцитно наявне в одній із лексем фразеологізму (*Pappe, schlecht*).

Аналіз заперечних фразеологізмів дозволив з’ясувати особливості їхньої структури, семантики та специфіку комбінаторики заперечного експонента. Дослідження дозволяє констатувати, що заперечні фразеологізми можуть формуватися за допомогою заперечної частки, займенників, прислівників чи сполучників. Більшість з них виявляє певну вибірковість щодо маркерів заперечення. Іменники з означеним артиклем і прийменникові групи тяжіють до заперечення за допомогою частки *nicht*, іменники ж без артикля чи з неозначеним артиклем частіше заперечуються за допомогою *kein*, що загалом співвідноситься з правилами уживання засобів вираження

заперечення у вільних, неідіоматичних реченнях, і словосполученнях. Заперечні фразеологізми можуть формуватися за участі експліцитних засобів вираження заперечення та імпліцитно, за допомогою елементів імплікаціоналу лексичного значення, завдяки переносу значення і шляхом порівняння. Ступінь ідіоматизації фразеологізмів безпосередньо не пов'язаний із експліцитним чи імпліцитним характером заперечення, яке вони містять. За ступенем ідіоматичності заперечні фразеологізми можна поділити на вмотивовані, частково вмотивовані та невмотивовані. Більшість фразеологізмів може реалізуватися в ствердній та заперечній формах. Поряд із цим, у результаті проведеного аналізу вдалося виявити негативні полярні фразеологізми, чутливі до присутності заперечного контексту, що об'єднує їх із іншими лексичними одиницями, дотичними до заперечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов А. Н., Юшманова С. И. Отрицание в идиомах: семантико-синтаксические ограничения // Вопросы языкознания. – 2000. – Т. 1. – С. 46-65.
2. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Избр. труды: Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – С. 140–161.
3. Гаврись В. И., Пророченко О. П. Немецко–украинский фразеологический словарь. – В 2 т. – К.: Рад. шк., 1981.
4. Денисенко С. Н. Фразеобразование в немецком языке (Фразеологическая деривация как системный фактор фразеобразования. – Львов: Вища шк., 1988. – 198 с.
5. Жабина Л. В. ИмPLICITное отрицание в английской и русской фразеологии // Университетские чтения 2006. Симпозиум 1. Сек. № 1-20. Актуальные проблемы языкознания и литературоведения. – 2006.<http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=printpage-&pageid=1706&scope=page>
6. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Луценко Н. А. Так где же зимуют раки? (Об этимологии фразеологизмов со словом РАК) // Филологические исследования: Сб.

- науч. тр. – 2002. – Вып. 5. – С. 158-169.
8. Луценко Н. А. Из материалов к Объяснительному словарю фразеологизмов // Восточнoукраинский лингвистический сборник. – 2004. – Вып.9. – С. 187-200.
 9. Шуткина Л. Н. Имплицитное отрицание в английской фразеологии // Сб. науч. тр. / Моск. пед. ин-т иностр. яз. – 1987. – Вып. 287. – С. 92-99.
 10. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. – Berlin: E. Schmidt, 1998. – 224 с.
 11. Černyševa I. I. Phraseologie // Stepanova M. D. , Černyševa I. I. (Hrsg.). Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – М.: Vysšaja škola, 1986. – С. 175-239.
 12. Dobrovolskij D. Phraseologie als Objekt der Universalienlinguistik. – Leipzig: VEB Enzyklopädie, 1988. – 264 с.
 13. Dobrovolskij D. Idiome im mentalen Lexikon. Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung. – Trier: WVT, 1997. – 288 с.
 14. Fix U. Zum Verhältnis von Syntax und Semantik im Wortgruppenlexem // Beiträge. – 1976. – (H) 97. – С. 7-78.
 15. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 1997. – 299 с.
 16. Friederich W. Moderne deutsche Idiomatik. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen. – Ismaning: Max Hueber, 1976. – 565 с.
 17. Militz H.-M. Zur Semantik und Syntax des Verbs in phraseologischen Wendungen. Konfrontative Darstellung des Französischen und Deutschen. – Manuskript. – Berlin, 1979.
 18. Paslawska A. Starke Verben leicht gemacht // Sprachkompetenz, Kreativität und aktuelle Probleme des Fremdsprachenunterrichts: Матеріали 4 міжнар. конф. АУГ. – Харків: Константа, 1998. – С. 81.
 19. Vieweger D. Probleme der semantischen Analyse / von einem Autorenkollektiv unter d. Leitung von Dieter Viehweger (studia grammatica XV). – Berlin: Akademie Verlag, 1977. – 405 с.
 20. Welte W. Negationslinguistik. Ansätze zur Beschreibung und Erklärung von Aspekten der Negation im Englischen. – München: Fink, 1978. – 247 с.
 21. <http://tmunicos.servnow.com/live/?tid=1307&lang=ukr>
 22. <http://www.ji.lviv.ua/n33texts/izdryk.htm>
 23. www.era-fm.net/programs/31/990
 24. www.pravda.com.ua/news/2005/1/18/876.htm